

Rozdział I

WYBRANE PRAWA, WOLNOŚCI ORAZ OBOWIĄZKI OBYWATELA POLSKIEGO

Katalog podstawowych praw, wolności oraz obowiązków obywatela polskiego uregulowany został w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.¹ Ranga Konstytucji, jako ustawy zasadniczej, świadczy o doniosłości oraz powadze praw, wolności i obowiązków obywatela. I mimo, iż ustawodawca odnosi te same uprawnienia oraz nakłada te same obowiązki w równej mierze na polskiego obywatela, jak i każdego człowieka, przebywającego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, co wyraża się w tytule II rozdziału ustawy zasadniczej: „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela”, to ze względu na założenia niniejszej pracy i ramy tematyczne, wyrażone w tytule niniejszego rozdziału, ograniczymy się do regulacji prawnych, dotyczących polskiego obywatela.

Wolności oraz prawa obywatela, wynikają z jego przyrodzonej i niezbywalnej godności. Poddane są szczególnej ochronie prawnej władz publicznych w Polsce (art. 30 Konstytucji RP). Ustawa zasadnicza nie zawiera zamkniętego katalogu praw i obowiązków podstawowych. Przedstawia jedynie katalog wartości podstawowych w sferze wzajemnych relacji obywateli, a także organów państwowych, będących odwzorowaniem koncepcji wolności, praw i obowiązków obywatela, przyjętej przez polskiego ustawodawcę.

Systematyka II rozdziału Konstytucji wyodrębnia 3 podstawowe grupy wolności obywatela polskiego: wolności i prawa osobiste, wolności i prawa polityczne oraz wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne. Oprócz tego ustawa zasadnicza wskazuje na środki ochrony wolności i praw, a także na obowiązki, uregulowane w odrębnym katalogu II rozdziału Konstytucji.

Wśród praw i wolności osobistych należy wyróżnić: prawo do ochrony życia (art. 38), zakaz poddawania obywatela polskiego eksperymentom naukowym i medycznym, wbrew jego woli (art. 39), zakaz poddawania torturom, okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu - w tym stosowaniu kar cielesnych (art. 40), prawo nietykalności i wolności osobistej, w szczególności realizowane poprzez: zakaz pozbawiania wolności bez prawnej podstawy, zasadę sądowej kontroli legalności pozbawienia wolności oraz zasadę humanitarnego traktowania pozbawionego wolności (art. 41), zasada *nullum crimen sine lege* (nie ma zbrodni bez ustawy penalizującej dany czyn), prawo do obrony oraz zasada domniemania niewinności (art. 42), prawo do bezstronnego i niezawisłego sądu oraz sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy przed sądem (art. 45), prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym (art. 47), prawo do ochrony tajemnicy komunikowania się (art. 49), prawo nienaruszalności mieszkania (art. 50), prawo do zachowania informacji o własnej osobie połączone z zakazem gromadzenia informacji o osobach przez organy państwowe, w zakresie przekraczającym granice demokratycznego państwa prawa (art. 51), wolność poruszania się i osiedlenia na terytorium RP oraz zakaz ekstradycji obywatela polskiego z terytorium RP (art. 52 i 55), prawo wolności sumienia i religii (art. 53), prawo do wyrażania swoich poglądów (art. 54).

¹ Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 roku Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997r., Nr 78, poz. 483 ze zm.)

Wśród praw i wolności politycznych wymienia się w Konstytucji RP: wolność gromadzeń (art. 57), wolność zrzeszania się (art. 58), prawo dostępu do służby publicznej (art. 60), prawo do uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej (art. 61), prawo do aktywnego udziału w życiu politycznym Rzeczypospolitej Polskiej (art. 62), prawo składania petycji, wniosków i skarg w interesie publicznym, własnym lub innej osoby, za jej zgodą do organów władzy publicznej oraz do organizacji i instytucji społecznych, w związku z wykonywanymi przez nie zadaniami publicznymi z zakresu administracji publicznej (art. 63).

Wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne, zawarte w polskiej ustawie zasadniczej: prawo do własności i innych praw majątkowych oraz do dziedziczenia (art. 64), prawo do wyboru rodzaju oraz miejsca pracy, a także pobierania wynagrodzenia za wykonaną pracę (art. 65), prawo do zabezpieczenia społecznego na wypadek niezdolności do pracy lub choroby, a także po osiągnięciu wieku emerytalnego (art. 67), prawo do ochrony zdrowia (art. 68), prawo do nauki (art. 70), zasada prawnej ochrony dziecka (art. 72) oraz wolność twórczości artystycznej, badań naukowych i ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury (art. 73).

Wśród obowiązków obywatela polskiego Konstytucja wymienia: wierność Rzeczypospolitej Polskiej oraz troska o dobro wspólne (art. 82), przestrzeganie polskiego prawa (art. 83), ponoszenie ciężarów i świadczeń publicznych (art. 84), obrona Ojczyzny (art. 85) oraz dbałość o stan środowiska i ponoszenie odpowiedzialności za spowodowane przez siebie jego pogorszenie (art. 86).

Wolności i prawa są uprawnieniami bezwzględными. Ich ograniczenia mogą być dokonane jedynie w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie prawa, dla zachowania jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej albo wolności i praw innych osób (art. 31, ust. 3, Konstytucji RP).

Poniżej przedstawiony został wybór najważniejszych praw, wolności i obowiązków obywatela polskiego, z zakresu prawa administracyjnego i materialnego, potwierdzonych przez ustawodawcę w drodze ustawowej. Podkreślić należy, że wiele praw i wolności zostało omówionych w innych rozdziałach niniejszej pracy, stąd niecelowym jest ich powtarzanie w rozdziale I. Ponadto pamiętać należy, iż na mocy art. 8 Konstytucji RP, postanowienia konstytucyjne mogą być stosowane wprost, nawet w przypadku, gdy nie znalazły swojego potwierdzenia w stosownych ustawach.

I. Prawa i wolności obywatela polskiego

1. Prawo do informacji publicznej

1.1. Uwagi wprowadzające

Prawo do informacji publicznej reguluje ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (dalej u. d. i p.)². Przez informację publiczną rozumie się w myśl ustawy każdą informację o sprawach publicznych. Należy w tym miejscu podkreślić, że ustawa nie daje prawa do uzyskania informacji prywatnej, odnoszącej się do szeroko rozumianej sfery intymności podmiotów prawa.

² Dz. U. z 2001, Nr 112, poz. 1198 ze zm.

1.2. Zakres podmiotowy

Co do zasady jest to prawo bezwzględne, przysługujące „każdemu”. Tak szeroko oznaczony zakres podmiotowy ustawy przyznaje prawo do informacji publicznej zarówno osobom fizycznym, osobom prawnym, jak i jednostkom organizacyjnym nie posiadającym osobowości prawnej.

Obowiązane do udostępniania informacji publicznych są władze publiczne oraz podmioty wykonujące zadania publiczne lub nie wykonujące tych zadań, ale posiadające informację publiczną, a w szczególności: organy władzy publicznej, organy samorządów gospodarczych i zawodowych, podmioty reprezentujące zgodnie z odrębnymi przepisami Skarb Państwa, podmioty reprezentujące państwowe osoby prawne albo osoby prawne samorządu terytorialnego oraz podmioty reprezentujące inne państwowe jednostki organizacyjne albo jednostki organizacyjne samorządu terytorialnego, podmioty reprezentujące inne osoby lub jednostki organizacyjne, wykonujące zadania publiczne lub dysponujące majątkiem publicznym, oraz osoby prawne, w których Skarb Państwa, jednostki samorządu terytorialnego lub samorządu gospodarczego albo zawodowego mają pozycję dominującą w rozumieniu przepisów o ochronie konkurencji i konsumentów, związki zawodowe i ich organizacje oraz partie polityczne.

Aby skorzystać z prawa do informacji publicznej, nie trzeba wykazywać ani interesu prawnego, ani faktycznego. Oznacza to, że organ zobowiązany do udzielenia informacji publicznej nie może jej udzielenia uzależnić od zaistnienia dodatkowych okoliczności. Jedynym wymogiem formalnym, związanym z udzieleniem informacji publicznej, jest podanie swojego imienia i nazwiska w przypadku osób fizycznych lub nazwy w przypadku pozostałych podmiotów, nie będących osobami fizycznymi.

1.3. Zakres przedmiotowy

Zakres przedmiotowy wyrażony został w artykule 3 u. d. i p. Prawo do informacji publicznej obejmuje uprawnienia do:

1. uzyskania informacji publicznej, w tym uzyskania informacji przetworzonej w takim zakresie, w jakim jest to szczególnie istotne dla interesu publicznego;
2. wglądu do dokumentów urzędowych;
3. dostępu do posiedzeń kolegialnych organów władzy publicznej, pochodzących z powszechnych wyborów.

Prawo do informacji publicznej obejmuje uprawnienie do niezwłocznego uzyskania informacji publicznej zawierającej aktualną wiedzę o sprawach publicznych.

Zakres przedmiotowy prawa do informacji publicznej jest ograniczony trzema przesłankami: wynikającymi z ustawy o ochronie informacji niejawnych³, ze względu na prywatność osoby fizycznej oraz ze względu na tajemnicę przedsiębiorcy.

Przez informację niejawną rozumie się informację stanowiącą tajemnicę państwową lub służbową, której nadana została jedna z czterech klauzul tajności: „ściśle tajne”, „tajne”, „poufne”, lub „zastrzeżone”.

1.4. Udzielenie informacji

Udostępnienie informacji publicznej następuje z urzędu lub na wniosek podmiotu, w drodze pisemnej lub ustnej. Z urzędu udostępnia się informacje publiczne, w tym dokumenty urzędowe, w Biuletynie Informacji Publicznej. Te informacje, które nie zostały zamieszczone w tymże „Biuletynie”, udostępnia się na wniosek zainteresowanego podmiotu w formie pisemnej, a gdy informacja może być niezwłocznie udostępniona, jest udostępniana w formie ustnej lub pisemnej bez przesłania wniosku. Informacja publiczna może być udostępniana: w drodze wyłożenia lub wywieszenia jej w miejscach ogólnie dostępnych lub przez kandydatowane w tych miejscach urządzenia, umożliwiające zapoznanie się z tą informacją.

Organ zobowiązany jest do niezwłocznego udzielenia informacji na wniosek, jednak nie później niż w ciągu czternastu dni od dnia złożenia tegoż wniosku. Jeżeli informacja nie może być udzielona w terminie czternastu dni, podmiot zobowiązany do jej udzielenia, informuje podmiot zainteresowany o przyczynach opóźnienia oraz wskazuje termin realizacji prawa do informacji publicznej. Nowy termin nie może przekraczać okresu dwóch miesięcy, licząc od daty złożenia wniosku.

Szczególną formą realizacji prawa do informacji publicznej jest wstęp na posiedzenia kolegialnych organów władzy publicznej, pochodzących z powszechnych wyborów i udostępniania materiałów, w tym audiowizualnych i teleinformatycznych, dokumentujących te posiedzenia. Warunkiem dodatkowym jest jawność posiedzenia organu. Kolegialny organ ma bowiem możliwość wyłączenia jawności swego posiedzenia. Wówczas podmiotowi zainteresowanemu uzyskaniem informacji z niejawnego posiedzenia organu kolegialnego, przysługuje prawo wniesienia powództwa do sądu powszechnego o udostępnienie takiej informacji.

Informacja publiczna jest bezpłatna. W przypadku, gdy podmiot obowiązany do udostępnienia ma ponieść dodatkowe koszty, związane ze wskazanym we wniosku sposobem udostępnienia lub koniecznością przekształcenia informacji w formę wskazaną we wniosku, podmiot ten może pobrać od wnioskodawcy opłatę w wysokości odpowiadającej tym kosztom.

2. Wolność tworzenia i działania partii politycznych

2.1. Uwagi wprowadzające

Wolność tworzenia i działania partii politycznych uregulowana została w art. 11 Konstytucji RP oraz ustawie z 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych.⁴ Partia polityczna jest dobrowolną organizacją, występującą pod określoną nazwą, stawiającą sobie za cel udział w życiu publicznym poprzez wywieranie metodami demokratycznymi wpływu na kształtowanie polityki państwa lub sprawowanie władzy publicznej. Członkiem partii politycznej może być obywatel RP, który uzyskał pełnoletniość. Członkostwo w partii jest dobrowolne.

Obligatoryjnym elementem powstania każdej partii politycznej jest jej statut, który uchwała zgromadzenie ogólne członków partii lub zgromadzenie ich demokratycznie wybranych przedstawicieli. W statucie partia określa swoje cele, strukturę i zasady działania, a w szczególności: nazwę, skrót nazwy i siedzibę partii, sposób nabywania i utraty członkostwa, prawa i obowiązki członków, organy partii, w tym organy reprezentujące partię na zewnątrz oraz uprawnione do zaciągania zobowiązań majątkowych, ich kompetencje oraz czas trwania ich kadencji, tryb

³ Ustawa z dnia 22 stycznia 1999 roku o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. z 1999, Nr 11, poz. 95 ze zm.)

⁴ Dz. U. z 2001, Nr 79, poz. 857 – tj. ze zm.

dokonywania wyboru organów partii i uzupełniania składów tych organów, sposób zaciągania zobowiązań majątkowych, uzyskiwania środków finansowych oraz tryb sporządzania i zatwierdzania informacji o działalności finansowej partii, zasady tworzenia i znoszenia terenowych jednostek organizacyjnych partii, zasady dokonywania zmian statutu oraz sposób rozwiązywania się partii oraz tryb połączenia z inną partią lub innymi partiami.

2.2. Powstanie partii

Warunkiem konstytuującym powstanie partii jest jej wpis do ewidencji partii politycznych, prowadzonych przez Sąd Okręgowy w Warszawie. Zgłoszenie powinno zawierać nazwę, skrót nazwy i określenie adresu siedziby partii politycznej oraz imiona, nazwiska i adresy osób wchodzących w skład organów uprawnionych w statucie do reprezentowania partii na zewnątrz oraz do zaciągania zobowiązań majątkowych. Do zgłoszenia można załączyć wzorec symbolu graficznego partii politycznej. Zgłoszenie musi zawierać następujące załączniki: statut partii politycznej, a także wykaz zawierający imiona, nazwiska, adresy zamieszkania, numery ewidencyjne PESEL i własnoręczne podpisy co najmniej 1000 obywateli polskich popierających zgłoszenie, którzy ukończyli 18 lat i mają pełną zdolność do czynności prawnych. Zgłoszenia dokonują 3 osoby wchodzące w skład organów partii, przyjmując odpowiedzialność za prawdziwość danych zawartych w zgłoszeniu.

Sąd dokonuje wpisu partii politycznej do ewidencji niezwłocznie, jeżeli zgłoszenie jest zgodne z przepisami prawa. Przez wpis rozumie się także zmianę oraz wykreślenie wpisu. Sprawy o wpis do ewidencji rozpoznaje się na posiedzeniu niejawnym. Sąd wydaje orzeczenie w formie postanowienia. Od postanowienia w przedmiocie wpisu przysługuje apelacja.

W przypadku niedopełnienia formalności związanych z wpisem partii politycznej do ewidencji partii politycznych, Sąd wzywa zgłaszających do usunięcia stwierdzonych wad, w wyznaczonym przez siebie terminie, nie dłuższym niż trzy miesiące. W przypadku niezastosowania się do polecenia Sądu, tenże organ władzy wydaje postanowienie o odmowie wpisu do ewidencji partii politycznych. Postanowienie może być zaskarżone w terminie 14 dni od jego doręczenia lub ogłoszenia na posiedzeniu jawnym.

W przypadku wątpliwości Sądu co do zgodności celów lub zasad działania partii określonych w statucie, z Konstytucją RP, Sąd zawieszając postępowanie o wpis do ewidencji partii politycznych i zwraca się do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem o zbadanie zgodności celów partii politycznej z Konstytucją. Jeżeli Trybunał Konstytucyjny wyda orzeczenie o sprzeczności celów partii politycznej z Konstytucją, Sąd odmawia wpisu partii do ewidencji. Postanowienie Sądu, o którym mowa, nie podlega zaskarżeniu.

Prawomocne postanowienie Sądu w sprawach o wpis do ewidencji ogłasza się nieodpłatnie w "Monitorze Sądowym i Gospodarczym" oraz przekazuje Państwowej Komisji Wyborczej. Z chwilą wpisu do ewidencji, partia polityczna nabywa osobowość prawną. Nazwa, skrót nazwy i symbol graficzny partii politycznej zgłoszonej do ewidencji korzystają z ochrony prawnej przewidzianej dla dóbr osobistych. Ewidencja wraz z tekstami statutów partii politycznych jest jawna, a każdemu przysługuje prawo otrzymywania od Sądu uwierzytelnionych odpisów i wyciągów z ewidencji i statutów partii politycznych.

Prawo o partiach politycznych nakłada na partię obowiązek powiadomienia Sądu o: zmianie statutu partii, zmianie adresu siedziby partii, a także zmianach w składzie organów uprawnionych w statucie do reprezentowania partii na zewnątrz oraz do zaciągania zobowiązań majątkowych. Partia polityczna zawiadamia Sąd

o powyższych zmianach niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie 14 dni od dnia dokonania tych zmian. W przypadku niedopełnienia przez partię polityczną powyższych wymogów, Sąd wzywa właściwy organ partii politycznej do złożenia wypełnień lub uzupełnienia brakujących danych w wyznaczonym przez siebie terminie, nie krótszym niż 3 miesiące. W razie powstania wątpliwości, Sąd bada, czy dochowany został tryb dokonywania wyboru organów partii oraz uzupełniania składów tych organów. W razie bezskutecznego upływu ponownie wyznaczonego terminu, Sąd wydaje postanowienie o wykreśleniu wpisu partii politycznej z ewidencji.

2.3. Finansowanie i majątek partii politycznych

Ogólna zasada dotycząca finansowania i majątku partii politycznych zakłada jawność źródeł finansowania partii politycznych. Majątek partii powstaje ze składek członkowskich, a także darowizn, spadków, zapisów, dochodów z majątku oraz określonych ustawami dotacji i subwencji. Partia polityczna nie może prowadzić działalności gospodarczej, zaś jej majątek może być przeznaczony tylko na cele statutowe lub charytatywne. Partia polityczna może pozyskiwać dochody z majątku, pochodzące jedynie: z oprocentowania środków zgromadzonych na rachunkach bankowych i lokatach, z obrotu obligacjami Skarbu Państwa i bonami skarbowymi Skarbu Państwa, ze zbycia należących do niej składników majątkowych oraz z działalności własnej, polegającej na sprzedaży tekstu statutu lub programu partii, a także przedmiotów symbolizujących partię i wydawnictw popularyzujących cele i działalność partii politycznej oraz wykonywaniu odpłatnie drobnych usług na rzecz osób trzecich z wykorzystaniem posiadanego sprzętu biurowego.

Środki finansowe mogą być przekazywane partii politycznej jedynie przez osoby fizyczne, z zastrzeżeniem, że partia polityczna nie może przyjmować środków finansowych pochodzących od: osób fizycznych, nie mających miejsca zamieszkania na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, z wyłączeniem obywateli polskich zamieszkałych za granicą oraz cudzoziemców mających miejsce zamieszkania na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Łączna suma wpłat od osoby fizycznej, na rzecz partii politycznej, nie może przekraczać w jednym roku 15-krotności minimalnego wynagrodzenia za pracę. Jednorazowa wpłata kwoty przekraczającej minimalne wynagrodzenie za pracę, ustalone na podstawie odrębnych przepisów, obowiązujące w dniu poprzedzającym wpłatę, może być dokonywana na rzecz partii politycznej jedynie czekiem, przelewem lub kartą płatniczą. Środki finansowe, za wyjątkiem składek członkowskich, muszą być gromadzone na rachunku bankowym.

Partia polityczna, która: w wyborach do Sejmu, samodzielnie tworząc komitet wyborczy, otrzymała w skali kraju co najmniej 3% ważne oddanych głosów na jej okręgowe listy kandydatów na posłów albo w wyborach do Sejmu weszła w skład koalicji wyborczej, której okręgowe listy kandydatów na posłów otrzymały w skali kraju co najmniej 6% ważne oddanych głosów, ma prawo do otrzymywania przez okres kadencji Sejmu subwencji z budżetu państwa na działalność statutową.

Partia polityczna ma obowiązek utworzenia Funduszu Eksperckiego. Środki zgromadzone w Funduszu Eksperckim mogą być wykorzystane na finansowanie ekspertyz: prawnych, politycznych, socjologicznych i społeczno-ekonomicznych oraz finansowanie działalności wydawniczo-edukacyjnej, związanej z działalnością statutową partii politycznej. Środki finansowe, gromadzone w ramach Funduszu Eksperckiego, mogą pochodzić jedynie z wpłat własnych partii politycznej oraz – w przypadku gdy partia polityczna otrzymuje subwencję, z otrzymanej subwencji w wysokości od 5% do 15%.

W celu finansowania udziału partii politycznej w wyborach do Sejmu i do Senatu, w wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, w wyborach do Parlamentu Europejskiego oraz w wyborach organów samorządu terytorialnego partia polityczna tworzy stały Fundusz Wyborczy. Wydatki partii politycznej na cele, o których mowa powyżej, mogą być dokonywane tylko za pośrednictwem Funduszu Wyborczego, od dnia rozpoczęcia kampanii wyborczej. W tym celu środki pieniężne przekazywane są na odrębny rachunek bankowy odpowiedniego komitetu wyborczego. O utworzeniu Funduszu Wyborczego, a także o jego likwidacji partia polityczna zawiadamia Państwową Komisję Wyborczą. Środki finansowe, gromadzone w ramach Funduszu Wyborczego, mogą pochodzić z wpłat własnych partii politycznej oraz darowizn, spadków i zapisów. Łączna suma wpłat osoby fizycznej na Fundusz Wyborczy danej partii politycznej w jednym roku nie może przekraczać 15-krotności minimalnego wynagrodzenia za pracę.

Partie polityczne sporządzają coroczną informację finansową o otrzymanej subwencji oraz o poniesionych z subwencji wydatkach. Państwowa Komisja Wyborcza może w terminie czterech miesięcy od dnia złożenia informacji: przyjąć informację bez zastrzeżeń, przyjąć informację ze wskazaniem uchybień lub ją odrzucić. Odrzucenie informacji następuje w razie stwierdzenia wykorzystania przez partię polityczną środków z otrzymanej subwencji na cele niezwiązane z działalnością statutową. W przypadku odrzucenia informacji przez Państwową Komisję Wyborczą, partia polityczna ma prawo w terminie 7 dni od dnia doręczenia postanowienia o odrzuceniu informacji, wnieść do Sądu Najwyższego skargę na postanowienie Państwowej Komisji Wyborczej, w przedmiocie odrzucenia informacji. Rozpatrzenie skargi przez Sąd Najwyższy następuje w składzie 7 sędziów.

Partia polityczna, której sprawozdanie zostało odrzucone, traci przez rok prawo do otrzymywania subwencji. Podobne obostrzenia stosowane są w przypadku, gdy partia polityczna nie złożyła informacji o sposobie wykorzystania subwencji z budżetu państwa lub gdy Sąd Najwyższy oddalił skargę partii, wniesioną na odrzucenie sprawozdania przez Państwową Komisję Wyborczą.

2.4. Likwidacja partii

Partia polityczna podlega likwidacji wskutek:

1. rozwiązania mocą uchwały uprawnionego statutowego organu partii;
2. postanowienia Sądu o wykreśleniu wpisu partii z ewidencji.

W przypadku rozwiązania się partii politycznej, na podstawie własnej uchwały, właściwy organ partii niezwłocznie przesyła Sądowi uchwałę o samorozwiązaniu partii oraz o wyznaczeniu jej likwidatora. Sąd, po zakończeniu likwidacji, wydaje postanowienie o wykreśleniu wpisu partii politycznej z ewidencji. Postanowienie Sądu nie podlega zaskarżeniu.

W przypadku rozwiązania partii na mocy postanowienia sądu, sąd po uprawnieniu się postanowienia, zarządza likwidację partii politycznej i wyznacza likwidatora tej partii. Koszt likwidacji pokrywa się z majątku likwidowanej partii politycznej.

3. Wolność zrzeszania się

Wolność zrzeszania się wyrażona jest w art. 58 Konstytucji RP oraz ustawie z dnia 6 kwietnia 1989 r. „Prawo o stowarzyszeniach”⁵, ustawie z 6 kwietnia 1984 r. o „Fundacjach”⁶, a także ustawie z 24 kwietnia 2003 r. „O działalności pożytku publicznego i o wolontariacie”⁷. Potwierdzają ją także akty rangi międzynarodowej: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka oraz Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych⁸.

3.1. Stowarzyszenie

3.1.1. Uwagi wprowadzające

O ważności wolności zrzeszania się świadczy fakt wprowadzenia do ustawy „Prawo o Stowarzyszeniach” preambuły:

„W celu stworzenia warunków do pełnej realizacji gwarantowanej przepisami Konstytucji wolności zrzeszania się zgodnie z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka i Międzynarodowym Paktem Praw Obywatelskich i Politycznych, umożliwienia obywatelom równego, bez względu na przekonania, prawa czynnego uczestniczenia w życiu publicznym i wyrażania zróżnicowanych poglądów oraz realizacji indywidualnych zainteresowań, a także uwzględniając tradycję i powszechnie uznawany dorobek ruchu stowarzyszeniowego, stanowi się, co następuje”.

Prawo do zrzeszania się jest prawem bezwzględny. Może być ograniczane jedynie w drodze ustawy i tylko ze względu na bezpieczeństwo państwowe, porządek publiczny, ochronę zdrowia lub moralności publicznej albo ochronę praw i wolności innych osób.

3.1.2. Rodzaje i cechy szczególne stowarzyszeń

Ustawa „Prawo o stowarzyszeniach” wyróżnia dwie formy stowarzyszeń:

1. stowarzyszenie (zwane „stowarzyszeniem zarejestrowanym”);
2. stowarzyszenie zwykłe.

W art. 2 ustawy, ustawodawca określił przymioty stowarzyszenia. Jest ono zrzeszeniem dobrowolnym, samorządnym, trwałym, o celach niezarobkowych. Dobrowolność polega na prawie tworzenia i uczestnictwa w życiu stowarzyszenia. Każdy obywatel polski, który jest pełnoletni, posiada pełną zdolność do czynności prawnych i korzysta z pełni praw publicznych, może tworzyć stowarzyszenie. Podkreślić przy tym należy, iż nie jest to obowiązek. Z uprawnienia wolności zrzeszania się korzysta każdy, kto ma wolną i nieprzymuszoną wolę bycia członkiem lub założycielem stowarzyszenia. Nikt nie może zmusić obywatela polskiego do przynależności do jakiegokolwiek stowarzyszenia, jak i jego utworzenia. Polskie prawo zakazuje wprowadzania zasady bezwzględnego posłuszeństwa członków wobec władz stowarzyszenia.

Małoletni w wieku od szesnastu do osiemnastu lat, którzy mają ograniczoną zdolność do czynności prawnych, mogą należeć do stowarzyszeń i korzystać z czynnego i biernego prawa wyborczego, z tym że w składzie zarządu

⁵ Dz. U. z 2001, Nr 79, poz. 855 ze zm.

⁶ Dz. U. z 1991, Nr 46, poz. 203 ze zm.

⁷ Dz. U. z 2003, Nr 96, poz. 873 ze zm.

⁸ Dz. U. z 1977, Nr 38, poz. 167.

stowarzyszenia większość muszą stanowić osoby o pełnej zdolności do czynności prawnych. Małoletni poniżej szesnastego roku życia mogą, za zgodą przedstawicieli ustawowych, należeć do stowarzyszeń według zasad określonych w ich statutach, bez prawa udziału w głosowaniu na walnych zebraniach członków oraz bez korzystania z czynnego i biernego prawa wyborczego do władz stowarzyszenia. Jeżeli jednak jednostka organizacyjna stowarzyszenia zrzesza wyłącznie małoletnich, mogą oni wybierać i być wybierani do władz tej jednostki.

Samorządność stowarzyszenia przejawia się w jego prawie do samodzielnego określania celów i programu swojego działania, struktur organizacyjnych, podejmowania uchwał i uchwalania prawa wewnętrznego, obowiązującego członków stowarzyszenia, a także na określaniu zasad członkostwa i przyjmowaniu lub usuwaniu członków ze stowarzyszenia.

Trwałość stowarzyszenia polega na podejmowaniu działań na wielu płaszczyznach życia publicznego i społecznego. Jest ona tą kategorią, cechującą zrzeszenia obywateli polskich, która wyklucza jednorazowe działanie czy podjęcie jednej inicjatywy, dla realizacji której ono powstało. Trwałość stowarzyszenia wymaga długofalowego i wielorakiego funkcjonowania stowarzyszenia oraz aktywności jego członków. Oczywiście trwałości nie przekreśla ewentualne, przyszłe niepowodzenie inicjatywy. Efekt działalności stowarzyszenia nie świadczy o jego trwałości.

Założyć należy, iż formalistyczny i z natury swej uciążliwy obowiązek rejestracji stowarzyszenia służyć ma m.in. owej trwałości stowarzyszenia. Uzasadnionym wydaje się przypuszczenie, że w ten sposób ustawodawca chce wyeliminować już w zarodku te formy aktywności społeczeństwa obywatelskiego, które powstają dla jednego, krótkotrwałego celu.

Niezarobkowy cel, to jedno z podstawowych kryteriów, na podstawie którego można odróżnić stowarzyszenie od podmiotu działalności gospodarczej. O ile podmioty działalności gospodarczej nastawione są na zysk, na obrót finansowy, o tyle stowarzyszenie stanowi zrzeszenie ludzi, skupionych wokół określonych celów, o charakterze niematerialnym. Nie oznacza to, że stowarzyszenie nie może prowadzić działalności gospodarczej. Artykuł 34 ustawy „Prawo o stowarzyszeniach” przewiduje możliwość prowadzenia przez stowarzyszenie działalności gospodarczej. Dochód z działalności gospodarczej stowarzyszenia służy realizacji celów statutowych i nie może być przeznaczony do podziału między jego członków. Stowarzyszenie może ponadto zatrudniać pracowników, jednakże opiera swoją działalność na pracy społecznej swoich członków. Nie wyłącza to możliwości zatrudniania swoich członków przez stowarzyszenie. Nie może być to jednak regułą, a jedynie wyjątkiem od zasady społecznej pracy członków.

3.1.3. Powstanie stowarzyszenia. Statut i organy stowarzyszenia

Stowarzyszenie może utworzyć nie mniej niż 15 osób, które uchwalą statut stowarzyszenia oraz wybiorą komitet założycielski. Stowarzyszenie podlega obowiązkowemu zarejestrowaniu w Krajowym Rejestrze Sądowym (KRS). Z chwilą zarejestrowania w KRS, stowarzyszenie nabywa osobowość prawną i może rozpocząć swoją działalność. Wniosek do sądu rejestrowego o wpis do KRS składa komitet założycielski. Dołącza do niego statut, listę założycieli zawierającą imiona i nazwiska, datę i miejsce urodzenia, miejsce zamieszkania oraz własnoręczne podpisy założycieli, protokół z wyboru komitetu założycielskiego, a także informację o adresie tymczasowej siedziby stowarzyszenia. Wniosek o zarejestrowanie stowarzyszenia jest niezwłocznie rozpatrywany przez sąd rejestrowy,

Wniosek o zarejestrowanie stowarzyszenia powinien nastąpić nie później niż w ciągu 3 miesięcy od dnia złożenia wniosku. Jeżeli wniosek nie spełnia warunków określonych w ustawie, sąd rejestrowy odmawia zarejestrowania stowarzyszenia. Sąd rejestrowy wydaje postanowienie o zarejestrowaniu stowarzyszenia po stwierdzeniu, że jego statut jest zgodny z przepisami prawa i założyciele spełniają wymagania określone ustawą. W przypadku wszelkich zmian w statucie stowarzyszenia należy bezzwłocznie informować sąd rejestrowy.

Statut stowarzyszenia określa w szczególności: nazwę stowarzyszenia, siedzibę stowarzyszenia, cele i sposoby ich realizacji, sposób nabywania i utraty członkostwa, przyczyny utraty członkostwa oraz prawa i obowiązki członków, władze stowarzyszenia, tryb dokonywania ich wyboru, uzupełniania składu oraz ich kompetencje, sposób reprezentowania stowarzyszenia oraz zaciągania zobowiązań stowarzyszenia, a także warunki ważności jego uchwał, sposób uzyskiwania środków finansowych oraz ustanawiania składek członkowskich, zasady dokonywania zmian statutu, sposób rozwiązania się stowarzyszenia. Stowarzyszenie, które zamierza działać terenowo jednostki organizacyjne, jest obowiązane określić w statucie strukturę organizacyjną i zasady tworzenia tych jednostek.

Najwyższą władzą stowarzyszenia jest walne zebranie członków. W sprawach, w których statut nie określa właściwości władz stowarzyszenia, podejmowanie uchwał należy do walnego zebrania członków. Statut może przewidywać zamiast walnego zebrania członków zebranie delegatów lub przedstawienie walnego zebrania członków zebraniem delegatów, jeżeli liczba członków przekroczy w statucie określoną wielkość. W takich przypadkach statut określa zasady wyboru delegatów i czas trwania ich kadencji. Stowarzyszenie jest obowiązane posiadać zarząd i organ kontroli wewnętrznej.

Organem nadzoru nad stowarzyszeniem jest: wojewoda, właściwy ze względu na siedzibę stowarzyszenia - w zakresie nadzoru nad działalnością stowarzyszeń jednostek samorządu terytorialnego, starosta właściwy ze względu na siedzibę stowarzyszenia - w zakresie nadzoru nad innymi, niż wymienione powyżej stowarzyszeniami, prokurator, w zakresie przewidzianym w ustawach szczegółowych oraz sąd powszechny.

Organ nadzoru (do którego należy zaliczyć sąd, wojewodę, starostę oraz prokuratora) ma prawo żądać dostarczenia, przez zarząd stowarzyszenia, w wyznaczonym terminie, odpisów uchwał walnego zebrania członków (zebrania delegatów) oraz domagać się od władz stowarzyszenia niezbędnych wyjaśnień. W razie braku zadośćuczynienia obowiązkom określonym powyżej, sąd na wniosek organu nadzorującego może nałożyć na stowarzyszenie karę finansową w wysokości nie przekraczającej 5 000 zł.

Organ nadzorujący, w przypadku stwierdzonych nieprawidłowości w funkcjonowaniu stowarzyszenia, może wystąpić do jego władz, z wnioskiem o usunięcie stwierdzonych nieprawidłowości w wyznaczonym terminie, udzielić ostrzeżenia władzom stowarzyszenia lub wystąpić do sądu o zastosowanie określonych środków, mających na celu przywrócenie stanu pożądanego. Środki stosuje sąd na wniosek organu nadzorującego. Są nimi: udzielenie upomnienia władzom stowarzyszenia, uchylenie niezgodnej z prawem lub statutem uchwały stowarzyszenia, rozwiązanie stowarzyszenia, jeżeli jego działalność wykazuje rażące lub uporczywe naruszenie prawa albo postanowień statutu i nie ma warunków do przywrócenia działalności zgodnej z prawem lub statutem.

W przypadku, gdy stowarzyszenie nie posiada zarządu zdolnego do działań prawnych, sąd ustanawia kuratora. Sąd działa z własnej inicjatywy lub na wniosek organu nadzorującego. Kurator jest zobowiązany do zwołania, w okresie nie

dłuższym niż 6 miesięcy, walnego zebrania członków (zebrania delegatów) stowarzyszenia w celu wyboru zarządu. Do czasu wyboru zarządu, kurator reprezentuje stowarzyszenie w sprawach majątkowych wymagających bieżącego załatwienia.

Majątek stowarzyszenia powstaje ze składek członkowskich, darowizn, spadków, zapisów, dochodów z własnej działalności, dochodów z majątku stowarzyszenia oraz z ofiarności publicznej. Stowarzyszenie może przyjmować: darowizny, spadki i zapisy oraz korzystać z ofiarności publicznej. Stowarzyszenie może otrzymywać dotację, a także (o czym była już mowa) prowadzić działalność gospodarczą.

3.1.4. Rozwiązanie i likwidacja stowarzyszenia

Stowarzyszenie może być rozwiązane:

1. na podstawie własnej uchwały, podjętej zgodnie z postanowieniami statutu;
2. na mocy postanowienia sądu.

Sąd decyduje o rozwiązaniu stowarzyszenia gdy: liczba członków stowarzyszenia zmniejszyła się poniżej liczby członków wymaganych do jego założenia, stowarzyszenie nie posiada przewidzianych w ustawie władz i nie ma warunków do ich wyłonienia w okresie nie dłuższym niż rok lub jeżeli jego działalność wykazuje rażące lub uporczywe naruszenie prawa albo postanowień statutu i nie ma warunków do przywrócenia działalności zgodnej z prawem lub statutem.

Rozwiązanie stowarzyszenia równoznaczne jest z wszczęciem procesu jego likwidacji. W przypadku, gdy stowarzyszenie rozwiązane zostało na podstawie własnej uchwały, likwidatorami stowarzyszenia są członkowie jego zarządu, jeżeli statut lub, w razie braku odpowiednich postanowień statutu, uchwała ostatniego walnego zebrania członków (zebrania delegatów) tego stowarzyszenia nie stanowi inaczej. Rozwiązanie stowarzyszenia na mocy postanowienia sądu, skutkuje zarządzeniem likwidacji przez sąd, który wyznacza równocześnie likwidatora.

Obowiązkiem likwidatora jest przeprowadzenie likwidacji w możliwie najkrótszym czasie, w sposób zabezpieczający majątek likwidowanego stowarzyszenia przed nieuzasadnionym uszczupleniem. Likwidator w szczególności powinien:

1. zawiadomić sąd o wszczęciu likwidacji i wyznaczeniu likwidatora, z podaniem swojego nazwiska, imienia i miejsca zamieszkania;
2. dokonywać czynności prawnych, niezbędnych do przeprowadzenia likwidacji, podając do publicznej wiadomości wszczęcie postępowania likwidacyjnego;
3. po zakończeniu likwidacji zgłosić sądowi wniosek o wykreślenie stowarzyszenia z Krajowego Rejestru Sądowego.

Jeżeli likwidacja nie zostanie zakończona w ciągu roku od dnia jej zarządzenia, likwidatorzy przedstawiają sądowi przyczyny opóźnienia, który w razie uznania opóźnienia za usprawiedliwione przedłuża termin likwidacji lub zarządza zmianę likwidatorów. Majątek zlikwidowanego stowarzyszenia przeznaczony jest na cel określony w statucie lub w uchwale walnego zebrania członków (zebrania delegatów) o likwidacji stowarzyszenia. W razie braku postanowienia statutu lub uchwały w tej sprawie, sąd orzeka o przeznaczeniu majątku na określony cel społeczny.

3.1.5. Stowarzyszenie zwykłe

Stowarzyszenie zwykłe jest uproszczoną formą stowarzyszenia. Do powstania i funkcjonowania tego stowarzyszenia wymagane są minimum 3 osoby.

Stowarzyszenie zwykłe stanowi więc swoistą alternatywę dla sformalizowanego korporacyjnego postępowania rejestracyjnego stowarzyszeń, w pełni realizując jego cele i przesłanki.

Stowarzyszenie zwykłe posiada te same przymioty co „stowarzyszenie korporacyjne”. Jest więc zrzeszeniem dobrowolnym, samorządnym, trwałym, bez celów niezarobkowych. Korzysta z tych samych uprawnień w zakresie określania celów i zadań, struktury organizacyjnej oraz zasad przyjmowania i wyłonienia członków stowarzyszenia.

Stowarzyszenie zwykłe dla ważności swego funkcjonowania, uchwała organu działalności, w którym określa w szczególności swoją nazwę, cel, teren i środki działania, siedzibę oraz przedstawiciela reprezentującego stowarzyszenie. W momencie utworzenia stowarzyszenia zwykłego jego założyciele informują na piśmie sąd rejestrowy, ze względu na przyszłą siedzibę stowarzyszenia, organ nadzorujący, podając dane, o których mowa powyżej. Stowarzyszenie zwykłe może rozpocząć działalność po upływie 30 dni, od dnia uzyskania informacji o założeniu stowarzyszenia zwykłego przez właściwy organ nadzorujący, o ile sąd rejestrowy na wniosek organu nadzorującego, nie zakaże założenia stowarzyszenia zwykłego. Przesłankami wydania zakazu założenia stowarzyszenia zwykłego są: niezgodność organu działalności z przepisami prawa oraz niespełnianie przez założycieli wymagań określonych ustawą.

Uproszczona forma rejestracji stowarzyszenia zwykłego oraz obniżenie minimalnej liczby osób – założycieli stowarzyszenia zwykłego, pociąga za sobą ograniczone uprawnienia takiego bytu prawnego. Najważniejszym z nich jest brak braku własnego majątku. Następnie wskazać należy na zakaz zatrudniania pracowników przez stowarzyszenie zwykłe. W art. 43 ustawy „Prawo o stowarzyszeniach” wskazane zostały enumeratywnie negatywne przesłanki funkcjonowania stowarzyszenia zwykłego. I tak stowarzyszenie zwykłe nie może:

1. powoływać terenowych jednostek organizacyjnych;
2. łączyć się w związki stowarzyszeń;
3. zrzeszać osób prawnych;
4. prowadzić działalności gospodarczej;
5. przyjmować darowizn, spadków i zapisów oraz otrzymywać dotacji, a także korzystać z ofiarności publicznej.

Stowarzyszenie zwykłe uzyskuje środki na swoją działalność ze składek członkowskich.

3.2. Fundacja

3.2.1. Uwagi wprowadzające

Od stowarzyszenia należy odróżnić fundację. Instytucję tą regulują przepisy ustawy z 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach. Już starożytni Rzymianie rozróżniali osoby prawne typu korporacyjnego oraz osoby prawne typu fundacyjnego. Do tych pierwszych zaliczali stowarzyszenia, a do drugich fundacje. Jeśli główną wartością funkcjonowania takiej osoby prawnej była wartość osobowa, mamy do czynienia ze stowarzyszeniami. Jeżeli zaś był nią majątek, przyznawano status fundacji. Kluczowa sytuacja występuje obecnie w Polsce.

Cel istnienia fundacji musi być społecznie lub gospodarczo użyteczny, zgodny z podstawowymi interesami Rzeczypospolitej Polskiej. W szczególności celami istnienia fundacji może być ochrona zdrowia, rozwój gospodarki i nauki, oświata

i wychowanie, kultura i sztuka, opieka i pomoc społeczna, ochrona środowiska oraz opieka nad zabytkami.

3.2.2. Powstanie fundacji

Podobnie jak stowarzyszenie, fundację mogą założyć osoby fizyczne lub osoby prawne. Jednakże założycielem fundacji nie mogą być jednocześnie zarówno osoby fizyczne, jak i osoby prawne, zaś siedziba fundacji musi znajdować się na terytorium RP. Fundacja powstaje na skutek złożenia oświadczenia woli przez fundatora (fundatorów), w formie aktu notarialnego. Forma aktu notarialnego nie jest wymagana w przypadku, gdy fundację powołuje się w wyniku realizacji postanowień testamentowych. W oświadczeniu woli o ustanowieniu fundacji, fundator powinien wskazać cel fundacji oraz składniki majątkowe przeznaczone na jego realizację. Składnikami majątkowymi mogą być: pieniądze, papiery wartościowe, a także oddane fundacji na własność rzeczy ruchome i nieruchomości.

Fundacja nabywa osobowość prawną i może rozpocząć działalność z momentem wpisu jej do Krajowego Rejestru Sądowego. Wniosek o wpis do rejestru sądowego składa fundator, dołączając do niego statut fundacji. Statut może sporządzić fundator lub w jego imieniu osoba fizyczna lub osoba prawna przez niego wskazana. W statucie określa się obligatoryjnie: nazwę, siedzibę i majątek, cele, zasady, formy i zakres działalności fundacji, skład i organizację zarządu, sposób powoływania oraz obowiązki i uprawnienia tego organu i jego członków. Statut może zawierać również inne postanowienia, w szczególności dotyczące prowadzenia przez fundację działalności gospodarczej (podobnie jak stowarzyszenie, również fundacja może prowadzić działalność gospodarczą w rozmiarach służących realizacji jej celów), dopuszczalności i warunków jej połączenia z inną fundacją, zmiany celu lub statutu, a także przewidywać tworzenie obok zarządu innych organów fundacji.

Wpis fundacji do Krajowego Rejestru Sądowego dokonywany jest w przypadku, gdy sąd stwierdzi, że czynności prawne stanowiące podstawę wpisu zostały podjęte przez uprawnioną osobę lub organ i są ważne, a także po stwierdzeniu, że cel i statut fundacji są zgodne z przepisami prawa. Po dokonaniu wpisu sąd zawiadamia o tym ministra (ministrów) właściwego ze względu na cel istnienia fundacji. Wszelkie zmiany w statucie fundacji muszą być zgłoszone do sądu rejestrowego.

O zgodności działania fundacji z przepisami prawa oraz postanowieniami statutu, orzeka sąd na wniosek właściwego, ze względu na cel działania fundacji, ministra lub wojewody. W przypadku stwierdzenia rażącej niezgodności działalności fundacji (a zwłaszcza treści podjętych uchwał) z prawem lub przepisami statutu, właściwy minister lub wojewoda, może wystąpić do sądu z wnioskiem o uchylenie uchwały zarządu fundacji. Ponadto minister właściwy lub wojewoda, po stwierdzeniu rażącego naruszenia prawa lub postanowień statutu, może zwrócić się bezpośrednio do organu fundacji, z żądaniem przywrócenia stanu praworządności, wyznaczając termin do spełnienia żądania organu lub zażądać zmiany zarządu w odpowiednim, wyznaczonym przez organ terminie. Niedostosowanie się do wymogów postawionych przez organ nadzoru może skutkować zwróceniem się tegoż organu do sądu z wnioskiem o zawieszenie zarządu fundacji oraz wyznaczenie zarządcy przymusowego. Sąd uchyli postanowienie o zawieszeniu zarządu fundacji oraz wyznaczeniu zarządcy przymusowego, jeżeli z okoliczności faktycznych wynikać będzie, że zarząd fundacji zaprzestał działań rażąco naruszających prawo i statut fundacji. Ponadto fundacja jest zobowiązana do corocznego składania sprawozdania właściwemu ministrowi ze swojej działalności.

Organem fundacji jest zarząd. Kieruje on jej działalnością oraz reprezentuje fundację na zewnątrz.

3.2.3. Likwidacja fundacji

Likwidacja fundacji następuje w trzech przypadkach:
1. osiągnięcia celu, dla którego fundacja została ustanowiona;
2. wyczerpania środków finansowych i majątku fundacji;
3. na mocy odrębnych przepisów prawa.

W dwóch pierwszych przypadkach likwidacja przebiega zgodnie ze sposobem określonym w statucie fundacji. W razie braku postanowień statutowych z zakresu likwidacji fundacji, z wnioskiem o likwidację fundacji występuje do sądu organ nadzoru. O likwidacji orzeka sąd. Majątek pozostały w wyniku likwidacji przeznaczany na cele wskazane w statucie, a w przypadku ich braku, na cele zgodne z działalnością fundacji.

3.3. Działalność pożytku publicznego i wolontariat

3.3.1. Uwagi wprowadzające

Działalność pożytku publicznego jest działalnością społecznie użyteczną, prowadzoną przez organizację pozarządową, w sferze zadań publicznych określonych w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Organizacjami pozarządowymi są osoby prawne lub jednostki nieposiadające osobowości prawnej, w tym fundacje i stowarzyszenia, niebędące jednostkami sektora finansów publicznych, w rozumieniu przepisów o finansach publicznych, prowadzące w celu osiągnięcia zysku. Działalność pożytku publicznego może być prowadzona także przez: osoby prawne i jednostki organizacyjne, działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego oraz stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego.

Zadania publiczne, w sferze których działalność pożytku publicznego może być prowadzona obejmują m.in.: pomoc społeczną, działalność charytatywną, pielęgnowanie polskości i rozwój świadomości narodowej, ochrony i promocji zdrowia, działania na rzecz osób niepełnosprawnych, promocji zatrudnienia i aktywizacji zawodowej, nauki, edukacji, oświaty i wychowania oraz porządku i bezpieczeństwa publicznego.

W sferze zadań o których mowa powyżej, organy administracji publicznej współpracują z organizacjami pozarządowymi oraz jednostkami prowadzącymi działalność publicznie użyteczną. Współpraca ta odbywa się na zasadach: pomocniczości, suwerenności stron, partnerstwa, efektywności, uczciwej konkurencji i jawności.

Działalność pożytku publicznego może mieć dwojaką formę: może być prowadzona jako działalność nieodpłatna lub jako działalność odpłatna. Działalnością nieodpłatną pożytku publicznego jest świadczenie na podstawie stosunku prawnego usług, za które organizacja pozarządowa oraz inne podmioty prowadzące tę działalność nie pobierają wynagrodzenia. Działalnością odpłatną pożytku publicznego jest działalność w zakresie wykonywania zadań należących do sfery

zadań publicznych, w ramach realizacji przez organizację pozarządową oraz inne podmioty, celów statutowych, za którą pobiera wynagrodzenie. Działalnością odpłatną pożytku publicznego jest również sprzedaż towarów lub usług wytworzonych albo świadczonych przez osoby bezpośrednio korzystające z działalności pożytku publicznego.

Organy administracji publicznej wspierają w sferze zadań publicznych realizację zadań publicznych, przez przeprowadzenie otwartego konkursu ofert oraz powierzenie realizacji zadań publicznych. Konkurs ogłaszany jest w formie otwartej z co najmniej trzydziestodniowym wyprzedzeniem i podaniem szczegółowej specyfikacji konkursu. Po rozpatrzeniu ofert organ administracji publicznej, ogłaszający konkurs, podaje wyniki konkursu. Przy wyborze, organ zobowiązany jest do uwzględnienia i oceny możliwości realizacji zadania przez organizację pozarządową lub inny podmiot użyteczności publicznej oraz kalkulacji przedstawionych kosztów.

Organizacje pożytku publicznego mogą również same złożyć ofertę realizacji zadań publicznych. W takim przypadku organ administracji publicznej rozpatruje złożoną ofertę i informuje o podjętej decyzji w nieprzekraczalnym terminie 2 miesiące.

3.3.2. Organizacja pożytku publicznego

Organizacją pożytku publicznego jest organizacja pozarządowa oraz osoba prawna i jednostka organizacyjna działająca na podstawie przepisów: „O stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej”, „O stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych” oraz „O gwarancjach wolności sumienia i wyznania”, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego oraz stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego, wypełniające łącznie następujące przesłanki:

1. prowadzą działalność statutową na rzecz ogółu społeczności lub określonej grupy podmiotów, pod warunkiem, że grupa ta jest wyodrębniona ze względu na szczególnie trudną sytuację życiową lub materialną w stosunku do społeczeństwa;
2. działalność określona powyżej, jest wyłączną, statutową działalnością organizacji pozarządowej i dotyczy realizacji zadań publicznych na rzecz ogółu społeczności lub grupy podmiotów;
3. nie prowadzą działalności gospodarczej albo prowadzą działalność gospodarczą w rozmiarach służących realizacji celów statutowych;
4. cały dochód przeznaczają na działalność, o której mowa powyżej;
5. mają statutowy, kolegialny organ kontroli lub nadzoru, odrębny od organu zarządzającego i niepodlegający mu w zakresie wykonywania kontroli wewnętrznej lub nadzoru.

Statut lub inne akty wewnętrzne podmiotu, zabraniają mu:

- a. udzielania pożyczek lub zabezpieczania zobowiązań majątkiem organizacji w stosunku do jej członków, a także członków organów lub pracowników oraz osób, z którymi pracownicy pozostają w związku małżeńskim albo w stosunku pokrewieństwa lub powinowactwa w linii prostej, pokrewieństwa lub powinowactwa w linii bocznej do drugiego stopnia albo są związani z tytułu przysposobienia, opieki lub kurateli (osoby bliskie);
- b. przekazywania ich majątku na rzecz ich członków, a także członków organów lub pracowników oraz ich osób bliskich;

- c. wykorzystania majątku na rzecz członków, członków organów lub pracowników oraz ich osób bliskich;
- d. zakupu na szczególnych zasadach towarów lub usług od podmiotów, w których uczestniczą członkowie organizacji, członkowie jej organów lub pracownicy oraz ich osoby bliskie.

Statut organizacji pożytku publicznego podmiot uzyskuje po łącznym spełnieniu powyższych przesłanek oraz wpisaniu go do Krajowego Rejestru Sądowego. Chwila wpisu do rejestru konstituuje nadanie statusu organizacji pożytku publicznego.

Organizacji pożytku publicznego przysługuje – w odniesieniu do prowadzonej przez nią działalności pożytku publicznego, zwolnienie od:

1. podatku dochodowego od osób prawnych;
2. podatku od nieruchomości;
3. podatku od czynności cywilnoprawnych;
4. opłaty skarbowej;
5. opłat sądowych.

Podatnik podatku dochodowego od osób fizycznych może przekazać 1% podatku dochodowego zgodnie z odrębnymi przepisami na rzecz wybranych przez siebie organizacji pożytku publicznego.

3.3.3. Nadzór nad organizacją pożytku publicznego

Nadzór nad działalnością organizacji pożytku publicznego sprawują:

1. minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego;
2. minister właściwy do spraw wewnętrznych – w przypadku działań z zakresu ratownictwa i ochrony ludności.

Kontrolę z urzędu lub na wniosek organu administracji publicznej zarządza minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego. Osoby upoważnione do wykonywania kontroli są uprawnione do wstępu na teren nieruchomości lub jej części, na którym jest prowadzona działalność organizacji pożytku publicznego, oraz żądania pisemnych lub ustnych wyjaśnień, okazania dokumentów lub innych informacji, a także udostępniania danych, mających związek z przedmiotem kontroli. Z przeprowadzonej kontroli sporządza się protokół, który podpisują osoby przeprowadzające kontrolę i kierownik kontrolowanej organizacji pożytku publicznego lub osoba przez niego upoważniona. Odmowa podpisu protokołu przez kierownika kontrolowanej organizacji pożytku publicznego lub osobę przez niego upoważnioną wymaga podania przyczyny. W przypadku odmowy podpisu protokół uznaje się za podpisany w dniu odmowy. Kierownik kontrolowanej organizacji pożytku publicznego może w terminie 14 dni od dnia podpisania protokołu żądać na piśmie wyjaśnienia bądź zgłosić zastrzeżenia do treści protokołu. Wynik kontroli powinien zawierać opis stanu faktycznego, stwierdzonego w toku kontroli, w tym ustalonych uchybień, z uwzględnieniem przyczyn powstania, zakresu skutków tych uchybień, oraz termin ich usunięcia, nie krótszy niż 30 dni.

Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego lub z jego upoważnienia wojewoda wzywa organizację pożytku publicznego do usunięcia, w wyznaczonym terminie, uchybień stwierdzonych w wyniku kontroli. W przypadku nieuwzględnienia uchybień przez organizację pożytku publicznego minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego może wystąpić do sądu rejestrowego o wykreślenie informacji o organizacji pożytku publicznego lub o wykreślenie tej organizacji z Krajowego Rejestru Sądowego.

3.3.4. Wolontariusz

Ustawodawca przewidział odrębne uregulowania prawne, w zakresie regulacji instytucji wolontariusza. Poświęcił jej III dział ustawy „O działalności pożytku publicznego i o wolontariacie”. Istotą wolontariatu jest wykonywanie przez wolontariusza świadczącego odpowiadającego świadczeniu pracy. Z tego tytułu wolontariuszowi przysługują:

1. informacja o ryzyku dla zdrowia i bezpieczeństwa, związanym z wykonywanymi świadczeniami;
2. bezpieczne i higieniczne warunki wykonywania przez niego świadczeń, w tym (w zależności od rodzaju świadczeń i zagrożeń związanych z ich wykonywaniem) odpowiednie środki ochrony indywidualnej;
3. pokrycie kosztów podróży służbowych i diet;
4. zaopatrzenie z tytułu wypadku przy wykonywaniu świadczeń;
5. ubezpieczenie od następstw nieszczęśliwych wypadków, w przypadku wykonywania świadczenia przez wolontariusza, przez okres nie dłuższy, niż 30 dni.

Ponadto wolontariuszowi może przysługiwać świadczenie zdrowotne, na zasadach przewidzianych w przepisach o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym.

Powyższe zasady dotyczą wolontariuszy, wykonujących zadania na rzecz:

1. organizacji pozarządowych oraz innych podmiotów, w zakresie ich działalności statutowej, w szczególności w zakresie działalności pożytku publicznego;
2. organów administracji publicznej, z wyłączeniem prowadzonej przez nie działalności gospodarczej;
3. jednostek organizacyjnych, podległych organom administracji publicznej lub nadzorowanych przez te organy, z wyłączeniem prowadzonej przez te jednostki działalności gospodarczej.

4. Wolność organizowania pokojowych zgromadzeń i uczestniczenia w nich

4.1. Uwagi wprowadzające

Wolność organizowania pokojowych zgromadzeń i uczestniczenia w nich wyrażona jest w art. 57 Konstytucji RP oraz ustawie z 5 lipca 1990 r. „Prawo o zgromadzeniach”.⁹ Podkreślenia wymaga przesłanka pokojowego gromadzenia się osób. *A contrario* zakazane jest organizowanie zgromadzeń, których celem jest wzniecanie buntu, niepokoju społecznego, czy zachęcanie do radykalnych, pozbawionych dialogu rozwiązań. Wolność organizowania i uczestniczenia w pokojowych zgromadzeniach ma charakter prawa bezwzględnego, które ograniczone może zostać jedynie w drodze postanowień ustawowych i tylko i wyłącznie w takim zakresie, który jest niezbędny do ochrony bezpieczeństwa państwowego lub porządku publicznego oraz ochrony zdrowia lub moralności publicznej albo praw i wolności innych osób, a także ochrony Pomników Zagłady.¹⁰

Aby można było mówić o zgromadzeniu, muszą zostać wypełnione łącznie dwie przesłanki. Mianowicie zgrupować musi się co najmniej 15 osób oraz cel ich spotkania musi mieć wspólne obrady lub wspólne wyrażanie stanowiska. *A contrario*,

nie jest grupowanie, w którym bierze udział mniej niż 15 osób lub więcej niż 15 osób, jeżeli zostało zwołane do celu wspólnych obrad lub do celu wspólnego wyrażania stanowiska, nie będzie korzystało z prawa do organizowania i uczestniczenia w zgromadzeniach. Istotne jest też to, że w zgromadzeniach mogą brać udział jedynie osoby, posiadające pełną zdolność do czynności prawnych, osoby prawne, stowarzyszenia i grupy osób. Zabronione jest uczestniczenie w zgromadzeniach osób posiadających przy sobie broń, materiały wybuchowe lub inne niebezpieczne przedmioty.

Wolność organizowania pokojowych zgromadzeń i uczestniczenia w nich nie dotyczy zgromadzeń organizowanych przez organy państwa lub organy samorządu terytorialnego, a także odbywanych w ramach działalności Kościoła katolickiego, innych kościołów oraz związków wyznaniowych.

4.2. Zgromadzenia publiczne

Ustawodawca wyróżnia spośród ogółu zgromadzeń, zgromadzenia publiczne, na które nakłada dodatkowe warunki ich organizowania. Kryterium wyróżnienia zgromadzeń publicznych opiera się na miejscu organizowania zgromadzenia oraz możliwości imiennego identyfikowania osób uczestniczących w zgromadzeniu. W przypadku gdy zrzeszenie osób organizowane jest na otwartej przestrzeni, dostępnej dla nieokreślonych imiennie osób, rozumieć przez to należy zgromadzenia publiczne. W pozostałych przypadkach będziemy mieli do czynienia ze „zwykłym” zgromadzeniem.

Organem właściwym dla dokonywania wszelkich czynności prawem przewidzianych dla organizowania, uczestniczenia oraz funkcjonowania zgromadzeń, jest właściwy ze względu na miejsce organizowanego zgromadzenia organ gminy (wojt, burmistrz lub prezydent). Organem odwoławczym od decyzji organu gminy jest właściwy wojewoda.

4.3. Zawiadomienie organu gminy o organizacji zgromadzenia

Zgromadzenia publiczne objęte zostały obowiązkiem uprzedniego zawiadomienia organu gminy, o fakcie jego organizacji. Rada gminy może wyznaczyć miejsca na terenie odpowiadającym jej właściwości miejscowej, na których organizowanie zgromadzeń publicznych nie wymaga informowania o tym fakcie organu gminy.

Przyjmuje się, że obowiązek poinformowania organu gminy o organizowaniu zgromadzenia publicznego jest spełniony, jeżeli organizator zgromadzenia publicznego poinformuje organ gminy o organizowaniu zgromadzenia publicznego nie wcześniej niż na 30 dni przed datą planowanego zgromadzenia publicznego i nie później niż na 3 dni przed wspomnianą datą. Ustawa nie precyzuje w jaki sposób powinno odbyć się zawiadomienie organu gminy o organizacji zgromadzenia publicznego. Ustawodawca posługuje się tu określeniem „w taki sposób, aby wiadomość o zgromadzeniu dotarła” do organu gminy. Należy zatem domniemywać, że każdy sposób, za pomocą którego organ gminy zostanie poinformowany o miejscu i okolicznościach odbycia się zgromadzenia publicznego, jest ważny. Nie jest tu wymagana forma szczególna powiadomienia.

Zawiadomienie o organizacji zgromadzenia publicznego powinno zawierać następujące dane:

⁹ Dz. U. z 1990, Nr 51, poz. 297 ze zm.

¹⁰ Mowa tu o Pomnikach Zagłady w myśl ustawy z dnia 7 maja 1999 roku o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. z 1999, Nr 41, poz. 412, ze zm.).

- imię, nazwisko, datę urodzenia i adres organizatora oraz nazwę i adres osoby prawnej lub innej organizacji, jeżeli w jej imieniu organizuje on zgromadzenia;
- cel i program oraz język, w którym będą porozumiewać się uczestnicy zgromadzenia;
- miejsce i datę, godzinę rozpoczęcia, planowany czas trwania, przewidywaną liczbę uczestników oraz projektowaną trasę przejścia, jeżeli przewiduje się zmianę miejsca w czasie trwania zgromadzenia;
- określenie planowanych przez organizatora środków, służących zapewnieniu pokojowego przebiegu zgromadzenia oraz środków, o których dostarczenie zwraca się do organu gminy.

Organ gminy wydaje decyzję zakazującą organizowania zgromadzenia publicznego w dwóch przypadkach:

- jeżeli jego cel lub odbycie sprzeciwiają się ustawie „Prawo o zgromadzeniach” lub naruszają przepisy ustaw karnych;
- jeżeli odbycie zgromadzenia może zagrażać życiu lub zdrowiu ludzi albo mieniu w znacznych rozmiarach.

W każdym innym przypadku, organ gminy nie może zakazać organizowania zgromadzenia publicznego.

Decyzja o zakazie zgromadzenia publicznego powinna być doręczona organizatorowi w terminie 3 dni od dnia zawiadomienia, nie później jednak niż na 24 godziny przed planowanym terminem rozpoczęcia zgromadzenia. Odwołanie wnosi się do właściwego wojewody, w terminie 3 dni od dnia doręczenia decyzji. Jednakże wniesienie odwołania nie wstrzymuje wykonania decyzji. Decyzję wydaną w wyniku rozpatrzenia odwołania doręcza się organizatorowi w terminie 3 dni od dnia otrzymania odwołania.

4.4. Przewodniczący zgromadzenia

Zgromadzenie publiczne powinno mieć swojego przewodniczącego, który otwiera zgromadzenie, kieruje jego przebiegiem oraz zamyka zgromadzenie. Jest nim organizator zgromadzenia, chyba że powierzy on swoje obowiązki innej osobie albo uczestnicy zgromadzenia za jego zgodą wybiorą innego przewodniczącego. Odpowiada za zgodny z przepisami prawa przebieg zgromadzenia i podejmuje w tym celu przewidziane w ustawie środki. Przewodniczący ma prawo zażądać opuszczenia zgromadzenia przez osobę, która swoim zachowaniem narusza przepisy ustawy albo uniemożliwia lub usiłuje udaremnić zgromadzenie. W razie niepodporządkowania się żądaniu, przewodniczący może zwrócić się o pomoc do policji lub straży miejskiej.

4.5. Przedstawiciel organu

Organ gminy może delegować na zgromadzenie swoich przedstawicieli. Przedstawiciele organu gminy mogą rozwiązać zgromadzenie, jeżeli stwierdzą, że jego przebieg zagraża życiu lub zdrowiu ludzi albo mieniu w znacznych rozmiarach lub gdy narusza przepisy ustawy „Prawo o zgromadzeniach” albo przepisy ustaw karnych, a przewodniczący, uprzedzony o konieczności rozwiązania zgromadzenia, wstrzania się to uczynić. Rozwiązanie zgromadzenia w powyższy sposób następuje przez wydanie decyzji ustnej, poprzedzonej trzykrotnym ostrzeżeniem uczestników zgromadzenia o możliwości jego rozwiązania, a następnie ogłoszonej przewodniczącemu w obecności zgromadzonych, której nadaje się rygor

prawnym i faktycznym wykonalności. Decyzję tę doręcza się organizatorowi na piśmie, nie później niż 24 godzin od jej podjęcia. Organizator oraz uczestnik zgromadzenia, który w sposób powyższy ma prawo odwołania się od decyzji w sprawie rozwiązania zgromadzenia w terminie 3 dni od dnia rozwiązania zgromadzenia. Wnoszenie decyzje w sprawach zgromadzeń wnosi się bezpośrednio do sądu administracyjnego w terminie 3 dni od dnia doręczenia decyzji, a sąd wyznacza termin nie później niż w terminie 7 dni od dnia wniesienia do niego skargi, chyba że istnieją przeszkody formalne. Przewodniczący zgromadzenia może sam podjąć decyzję o rozwiązaniu zgromadzenia.

5. Prawo do przeprowadzania zbiórek publicznych

5.1 Uwagi wprowadzające

Prawo do przeprowadzania zbiórek publicznych jest konsekwencją przyznania obywatelom polskim szerokich uprawnień w zakresie gromadzenia się, wolności zgromadzenia, swobodę przekonań oraz wolności aktywności społecznej, jaka wynika z zasad ustrojowych Konstytucji RP. W polskim prawie, szczegółowo zostało uregulowane w ustawie z 15 marca 1933 r. o zbiórkach publicznych.¹¹

Zbiórką publiczną nazywamy publiczne zbieranie ofiar w gotówce lub w naturze, na pewien, z góry określony cel, na które zostało udzielone pozwolenie (art. 1). Pozwolenia na przeprowadzenie zbiórki udzielają w drodze decyzji władze administracyjne:

- wójt, burmistrz (prezydent miasta) – jeżeli zbiórka ma być przeprowadzona na obszarze gminy lub jego części;
- starosta – jeżeli zbiórka ma być przeprowadzona na obszarze powiatu lub jego części obejmującej więcej niż jedną gminę;
- marszałek województwa – jeżeli zbiórka ma być przeprowadzona na obszarze województwa lub jego części obejmującej więcej niż jeden powiat;
- minister właściwy do spraw wewnętrznych – jeżeli zbiórka ma być przeprowadzona na obszarze obejmującym więcej niż jedno województwo;
- minister właściwy do spraw wewnętrznych, za zgodą ministra właściwego do spraw zagranicznych i ministra właściwego do spraw finansów publicznych – jeżeli zebrane ofiary mają być zużyte za granicą państwa, pozwolenia na zbiórkę udziela w drodze decyzji administracyjnej.

Ustawa zawiera negatywny katalog zbiórek, w stosunku do których nie mają zastosowania przepisy o zbiórkach publicznych. Za zbiórkę publiczną nie uważa się:

- zbierania ofiar na cele religijne, kościelną działalność charytatywno-opiekuńczą, a także naukową, oświatową i wychowawczą oraz utrzymanie duchownych i członków zakonów, jeżeli odbywają się w obrębie terenów kościelnych, kaplic oraz miejscach i okolicznościach zwyczajowo przyjętych w danej okolicy i w sposób tradycyjnie ustalony;
- zbiórek przeprowadzanych w drodze loterii pieniężnych lub fantowych, jeżeli zbiórki te nie są przeprowadzane w miejscach publicznych;
- zbiórek przeprowadzanych w lokalach prywatnych, wśród grona osób znajomych, osobiście przeprowadzających zbiórkę;
- zbiórek wśród młodzieży szkolnej w lokalach szkolnych, odbywających się na podstawie pozwolenia władz szkolnych;

¹¹ U. z 1933, Nr 22, poz. 162 ze zm.

5. zbiórek koleżeńskich w lokalach urzędów publicznych, na cele godne poparcia, a odbywających się na podstawie pozwolenia przełożonego urzędu.

5.2. Pozwolenie na przeprowadzenie zbiórki publicznej

Pozwolenie na przeprowadzenie zbiórki publicznej wydawane jest wówczas, gdy cel zbiórki nie sprzeciwia się prawu i jest godny poparcia, ze względu na jego doniosłość społecznej. W szczególności ustawodawca wskazuje następujące cele, które przyświecać powinny zbiórkom publicznym: religijne, państwowe, oświatowe, zdrowotne, kulturalno-społeczne i społeczno-opiekuńcze. Jednocześnie zakazane są zbiórki, które przeprowadzane są w interesie osobistym osoby organizującej taką zbiórkę.

Zbiórkę mogą przeprowadzić członkowie stowarzyszenia, organizacji posiadającej osobowość prawną, lub komitetu, organizowanego dla przeprowadzenia określonego celu. Zbiórkę mogą również przeprowadzić członkowie instytucji, mających cele pokrewne, albo osoby imiennie zaproszone przez te instytucje. Cel zbiórki musi być ponadto zgodny z celem podmiotu przeprowadzającego zbiórkę, określonym w statucie lub akcie organizacyjnym tegoż podmiotu. I tylko te podmioty mogą uzyskać pozwolenie na przeprowadzenie zbiórki publicznej. W pozwoleniu musi być określony termin, w jakim zbiórka może być przeprowadzona.

Wynik zbiórki i sposób użytkowania zebranych ofiar powinien być podany do wiadomości organu, który udzielił pozwolenia, oraz ogłoszony w terminie 1 miesiąca w prasie, w rozumieniu przepisów prawa prasowego, o zasięgu obejmującym co najmniej obszar, na którym zbiórka została przeprowadzona.

Organ, wydał pozwolenie, może je cofnąć w każdym czasie, jeżeli zbiórka przeprowadzana jest niezgodnie z postanowieniami ustawy o zbiórkach publicznych, lub jeżeli ujawnione zostanie, że dalsze prowadzenie zbiórki może zagrażać bezpieczeństwu, spokojowi lub porządkowi publicznemu, albo jeśli organ stwierdzi, że ofiary uzyskiwane ze zbiórki nie są przeznaczane na właściwy cel. W takim przypadku organ może jednocześnie zarządzić przekazanie zebranych ofiar na cele humanitarne jednej z instytucji społeczno - opiekuńczych lub oświatowych.

II. Obowiązki obywatela polskiego

1. Obowiązek szanowania i oddawania należytej godności godłu, barwom narodowym i hymnowi Rzeczypospolitej Polskiej

1.1. Uwagi wprowadzające

Obowiązek ten nie został sformułowany *expressis verbis* w Konstytucji RP, a ponadto potwierdzony został ustawą z 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej¹².

Symbolami Rzeczypospolitej Polskiej są: orzeł biały, biało-czerwone barwy i „Mazurek Dąbrowskiego”. Każdy obywatel, urząd oraz instytucja ma obowiązek otaczania czcią i szacunkiem powyższych symboli, pozostających pod szczególną ochroną prawną.

¹² Dz. U. z 1980, Nr 7, poz. 18 ze zm.

1.3. Godło Rzeczypospolitej Polskiej

Godłem RP jest wizerunek orła białego ze złotą koroną na głowie zwróconej do przodu, rozpostartymi skrzydłami, z dziobem i szponami złotymi, umieszczony na białym polu tarczy. Godło Rzeczypospolitej Polskiej umieszcza się w szczególności w pomieszczeniach urzędowych i salach posiedzeń, salach konferencyjnych, należących do:

- 1) organów państwowych;
- 2) województw, powiatów, samorządów województw oraz związków jednostek samorządu terytorialnego;
- 3) izb i izbików Zespołów poselskich, senackich i parlamentarnych oraz biur poselskich, senatorskich i poselsko-senatorskich;
- 4) jednostek Sił Zbrojnych;
- 5) placówek oświatowo-wychowawczych;
- 6) przedstawicielstw dyplomatycznych, urzędów konsularnych oraz innych oficjalnych przedstawicielstw i misji za granicą.

1.4. Barwy Rzeczypospolitej Polskiej

Barwami RP są kolory biały i czerwony, ułożone w dwóch poziomych, równoległych pasach tej samej szerokości, z których górny jest koloru białego, a dolny koloru czerwonego. Przy umieszczaniu barw Rzeczypospolitej Polskiej w płaszczyźnie pionowej, kolor biały umieszcza się po lewej stronie płaszczyzny pionowej z przodu. Każdy ma prawo używać barw Rzeczypospolitej Polskiej w szczególności w celu podkreślenia znaczenia uroczystości, świąt lub innych wydarzeń, z zachowaniem należytego szacunku, przewidzianego dla symboli narodowych.

1.4. Flaga państwowa Rzeczypospolitej Polskiej

Flagą państwową RP jest prostokątny płat tkaniny o barwach Rzeczypospolitej Polskiej, umieszczony na maszcie. Jest nią także flaga określona powyżej, umieszczonym pośrodku białego pasa godłem Rzeczypospolitej Polskiej.

Z okazji uroczystości oraz rocznic i świąt państwowych, podnosi się flagę państwową Rzeczypospolitej Polskiej, na budynkach lub przed budynkami należącymi do siedziby urzędowe albo miejsce obrad:

- 1) Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) Senatu Rzeczypospolitej Polskiej;
- 3) Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej;
- 4) Rady Ministrów oraz Prezesa Rady Ministrów;
- 5) organów stanowiących jednostki samorządu terytorialnego – w czasie ich sesji;
- 6) organów administracji rządowej i innych organów państwowych oraz państwowych jednostek organizacyjnych, a także organów jednostek samorządu terytorialnego i samorządowych jednostek organizacyjnych.

Flagę państwową można umieszczać także w innych miejscach, z zachowaniem należytego szacunku, przewidzianego dla symboli narodowych.

1.5. Hymn państwowy Rzeczypospolitej Polskiej

Hymnem państwowym RP jest "Mazurek Dąbrowskiego". Publicznie hymn państwowy wykonuje się lub odtwarza w szczególności w czasie uroczystości oraz

święt i rocznic państwowych. Podczas wykonywania lub odtwarzania hymnu państwowego obowiązuje zachowanie powagi i spokoju. Osoby obecne podczas publicznego wykonywania lub odtwarzania hymnu stoją w postawie wyrażającej szacunek, a ponadto mężczyźni w ubraniach cywilnych - zdejmują nakrycia głowy, zaś osoby w umundurowaniu obejmującym nakrycie głowy, nie będące w zorganizowanej grupie - oddają honory przez salutowanie. Poczty sztandarowe podczas wykonywania lub odtwarzania hymnu oddają honory przez pochylenie sztandaru.

2. Powszechny obowiązek obrony Rzeczypospolitej Polskiej

2.1. Uwagi wprowadzające

Artykuł 85 Konstytucji RP wyraża *expressis verbis* obowiązek obrony Ojczyzny. Znajduje on swoje odzwierciedlenie w ustawie z 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej¹³ oraz ustawie z 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej¹⁴.

Obowiązek obrony Ojczyzny spoczywa na każdym obywatelu Rzeczypospolitej Polskiej. Powszechnemu obowiązkowi obrony podlegają wszyscy obywatele polscy, zdolni ze względu na wiek i stan zdrowia do wykonywania tego obowiązku. Obywatel polski będący równocześnie obywatelem innego państwa nie podlega powszechnemu obowiązkowi obrony, jeżeli stale zamieszkuje poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej. W ramach powszechnego obowiązku obrony obywatele polscy są obowiązani do pełnienia służby wojskowej, służby w obronie cywilnej, odbywania przysposobienia obronnego, uczestniczenia w samoobronie ludności, pełnienia służby w jednostkach zmilitaryzowanych oraz do wykonywania świadczeń na rzecz obrony. Ochotnicze spełnianie zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej jest prawem wszystkich obywateli polskich.

2.2. Komisje lekarskie

Określenie zdolności poborowych do czynnej służby wojskowej należy do powiatowych i wojewódzkich komisji lekarskich. Organy, o których mowa powyżej, podejmują decyzję na podstawie wyników obowiązkowych badań lekarskich. Przed komisją lekarską zobowiązani są stawić się obywatele polscy, którzy w danym roku kalendarzowym, ukończyli dziewiętnasty rok życia. Do stawienia się przed komisją lekarską wzywa poborowego wójt lub burmistrz (prezydent miasta) równocześnie z wezwaniem do stawienia się przed komisją poborową. W razie niestawienia się poborowego przed komisją lekarską bez uzasadnionej przyczyny, wójt lub burmistrz (prezydent miasta) na wniosek przewodniczącego komisji nakłada grzywnę w celu przymuszenia albo zarządza przymusowe doprowadzenie przez policję do komisji lekarskiej.

Orzeczenie powiatowej komisji lekarskiej doręcza się poborowemu i wojskowemu komendantowi uzupełnień na piśmie wraz z uzasadnieniem. Od orzeczenia powiatowej komisji lekarskiej przysługuje poborowemu i wojskowemu komendantowi uzupełnień odwołanie do wojewódzkiej komisji lekarskiej w terminie czternastu dni od dnia doręczenia orzeczenia.

¹³ Dz. U. z 2002, Nr 21, poz. 205 ze zm.

¹⁴ Dz. U. z 1990, Nr 78, poz. 461 ze zm.

W wyniku postępowania komisji lekarskiej, poborowemu przyznaje się jedną z następujących kategorii zdolności do czynnej służby wojskowej:

- 1) kategoria A – zdolny do czynnej służby wojskowej, co oznacza zdolność do odbywania zasadniczej służby wojskowej, nadterminowej zasadniczej służby wojskowej, zajęć wojskowych w czasie trwania studiów wyższych, przeszkolenia wojskowego, okresowej służby wojskowej, ćwiczeń wojskowych, zasadniczej służby i szkolenia poborowych w obronie cywilnej, służby zastępczej, jak również służby wojskowej pełnionej w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny;
- 2) kategoria B – czasowo niezdolny do czynnej służby wojskowej, co oznacza przebiegające upośledzenie ogólnego stanu zdrowia albo ostre lub przewlekłe choroby chorobowe, które w okresie do 24 miesięcy od dnia badania rokują odzyskanie zdolności do służby wojskowej, o której mowa w przypadku kategorii A, w czasie pokoju;
- 3) kategoria D – niezdolny do czynnej służby wojskowej, o której mowa w przypadku kategorii A, w czasie pokoju;
- 4) kategoria E – trwale i całkowicie niezdolny do czynnej służby wojskowej, o której mowa w przypadku kategorii A, w czasie pokoju oraz w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny.

2.3. Odroczenie służby wojskowej

Odroczenia zasadniczej służby wojskowej udziela się poborowemu, na jego wniosek, ze względu na:

- 1) wyłonienie na posła - na czas pełnienia mandatu;
 - 2) kandydowanie do Sejmu - na czas trwania kampanii wyborczej;
 - 3) konieczność sprawowania bezpośredniej opieki nad członkiem rodziny, wspólnie z nim zamieszkałym, który nie ukończył szesnastego roku życia bądź został uznany za całkowicie niezdolnego do pracy i do samodzielnej egzystencji lub też ukończył siedemdziesiąty piąty rok życia, jeżeli nie ma innego pełnoletniego członka rodziny bliższego lub równego stopniem pokrewieństwa obowiązwanego do sprawowania tej opieki, albo ze względu na obowiązek sprawowania opieki wynikającej z prawomocnego orzeczenia sądu - na czas sprawowania tej opieki;
 - 4) pobieranie nauki w szkole wyższej, jeżeli jest on studentem - na czas pobierania tej nauki, nie dłużej jednak niż do końca roku szkolnego w tym roku kalendarzowym, w którym poborowy kończy dwudziesty siódmy rok życia;
 - 5) pobieranie nauki w zakładach kształcenia nauczycieli - na czas pobierania tej nauki, nie dłużej jednak niż do końca roku szkolnego w tym roku kalendarzowym, w którym poborowy kończy dwudziesty siódmy rok życia;
 - 6) pobieranie nauki w szkole ponadgimnazjalnej, a do dnia 31 sierpnia 2008 r. także w szkole ponadpodstawowej - na czas pobierania tej nauki, nie dłużej jednak niż do końca roku szkolnego, w którym poborowy kończy dwudziesty siódmy rok życia;
 - 7) kształcenie w celu zdobycia kwalifikacji przydatnych w wojsku, na podstawie umowy zawartej z wojskowym komendantem uzupełnień, na czas tego kształcenia.
- Odroczenia zasadniczej służby wojskowej można udzielić również ze względu na inne sprawy osobiste lub rodzinne poborowego. Skreślenie z listy studentów albo wyłączenie ze szkoły wyższej lub wyższej szkoły zawodowej, powodują utratę wydanego odroczenia zasadniczej służby wojskowej z tytułu pobierania nauki.

Nie powołuje się do czynnej służby wojskowej poborowych uznanych za zdolnych do tej służby:

1. obywateli polskich, którzy stale zamieszkują za granicą;
2. absolwentów szkół oficerskich i szkół aspiranckich (chorążych) policji, straży granicznej i Państwowej Straży Pożarnej, którzy bezpośrednio po zakończeniu studiów (nauki) podjęli służbę w Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, policji, straży granicznej, Biurze Ochrony Rządu, służbie więziennej lub Państwowej Straży Pożarnej.

2.4. Powołanie do zasadniczej służby wojskowej

Poborowych, uznanych za zdolnych do służby wojskowej, wojskowy komendant uzupełnień przeznaczają do służby, uwzględniając potrzeby wojska, orzeczenie komisji poborowej i komisji lekarskiej, kwalifikacje zawodowe oraz w miarę możliwości życzenia poborowych. Poborowi powinni być powoływani do odbycia czynnej służby wojskowej, w miarę możliwości, w jednostce wojskowej, mającej siedzibę w pobliżu ich miejsca pobytu stałego (zamieszkania) lub pobytu czasowego, trwającego ponad dwa miesiące.

2.5. Przeniesienie do rezerwy

Poborowych niepowołanych do zasadniczej służby wojskowej do dnia 31 grudnia roku kalendarzowego, w którym ukończyli dwadzieścia cztery lata życia, wojskowy komendant uzupełnień przenosi do rezerwy. Przepis ten nie ma zastosowania do poborowych, którzy:

1. nie mogli być powołani do zasadniczej służby wojskowej w okresie, o którym mowa powyżej, z powodu odroczenia tej służby albo z powodu złożenia wniosku o przyznanie służby zastępczej;
 2. z przyczyn niezależnych od organów wojskowych nie mogli być powołani do zasadniczej służby wojskowej w terminie określonym powyżej, ze względu na:
 - a. odbywanie kary pozbawienia wolności;
 - b. orzeczenie kary pozbawienia praw publicznych;
 - c. czasowe przebywanie za granicą;
 - d. niespełnienie wojskowego obowiązku meldunkowego;
 - e. niezgłoszenie się do poboru do końca roku kalendarzowego, w którym ukończyli dwadzieścia cztery lata życia.
 3. zostali uznani za niezdolnych do czynnej służby wojskowej w czasie pokoju.
- Poborowych, o których mowa w punkcie 1 i 2, niepowołanych do zasadniczej służby wojskowej, przenosi się do rezerwy z dniem 31 grudnia roku kalendarzowego, w którym ukończyli dwadzieścia osiem lat życia.

Kobiety posiadające kwalifikacje przydatne do czynnej służby wojskowej oraz kobiety, które w danym roku szkolnym kończą naukę w szkołach medycznych i weterynaryjnych, mogą być poddane obowiązkowi stawienia się do poboru, poczynając od dnia 1 stycznia roku kalendarzowego, w którym kończą osiemnaście lat życia - do dnia 31 grudnia roku kalendarzowego, w którym kończą dwadzieścia cztery lata.

2.6. Obowiązek służby wojskowej

Obowiązek służby wojskowej polega na:

1. odbywaniu zasadniczej służby wojskowej przez poborowych;
 2. odbywaniu zajęć wojskowych oraz przeszkolenia wojskowego przez studentów i absolwentów szkół wyższych;
 3. odbywaniu ćwiczeń wojskowych oraz okresowej służby wojskowej przez członków rezerwy;
 4. pełnieniu czynnej służby wojskowej w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny przez poborowych i żołnierzy rezerwy.
- W okresie odbywania służby wojskowej, na żołnierza nakładane są specjalne obowiązki ograniczające zakres jego wolności obywatelskich. Należą do nich:
1. przechowanie w tajemnicy wszystkich wiadomości, z którymi zapoznani się bezpośrednio lub w związku z odbywaniem czynnej służby wojskowej, jeżeli wiadomości te stanowią informacje niejawne;
 2. zawieszenie na okres odbywania służby wojskowej członkostwa w partiach politycznych;
 3. uzyskanie zezwolenia Ministra Obrony Narodowej lub organu wojskowego, przez niego upoważnionego, na wyjazd i pobyt za granicą;
 4. noszenie umundurowania oraz odznak i oznak wojskowych, w czasie wykonywania zadań służbowych.
- Obok obowiązków, osobom odbywającym służbę wojskową, przyznaje się następujące uprawnienia:
1. bezpłatne żywienie lub równoważnik pieniężny;
 2. umundurowanie i wyekwipowanie wojskowe w naturze lub równoważnik pieniężny;
 3. objęcie obowiązkiem ubezpieczenia zdrowotnego;
 4. zwrot kosztów przejazdu do miejsca stawienia się i powrotu do miejsca pobytu stałego albo pobytu czasowego, trwającego ponad dwa miesiące;
 5. nakaz wypowiedzenia lub rozwiązania stosunku pracy w okresie między dniem dołączenia pracownikowi karty powołania do czynnej służby wojskowej a jej odbyciem;
 6. wliczenie czasu odbywania służby wojskowej do okresu zatrudnienia u pracodawcy, w zakresie wszystkich uprawnień wynikających ze stosunku pracy, w przypadku gdy pracownik w ciągu trzydziestu dni od dnia zwolnienia z czynnej służby wojskowej podjął pracę u pracodawcy, u którego był zatrudniony w dniu powołania go do służby;
 7. otrzymanie od pracodawcy odprawy w wysokości dwutygodniowego wynagrodzenia, obliczonego według zasad określonych dla ustalania ekwiwalentu za urlop wypoczynkowy;
 8. przyznanie zasiłku w kwocie minimalnego wynagrodzenia za pracę, obowiązującego w grudniu roku poprzedniego, żołnierzom zasadniczej służby wojskowej, posiadającym na wyłącznym utrzymaniu członków rodziny;
 9. przyznanie zasiłku w wysokości świadczenia alimentacyjnego, żołnierzowi, na którym ciąży obowiązek alimentacyjny na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu.
- Absolwenci szkół wyższych są obowiązani do odbycia przeszkolenia wojskowego. Przeszkolenie wojskowe absolwentów szkół wyższych odbywa się w jednostkach wojskowych w wymiarze do trzech miesięcy. Poborowych powołuje się do odbycia przeszkolenia wojskowego nie później niż w ciągu osiemnastu miesięcy, licząc od dnia, w którym stali się absolwentami szkół wyższych. Studenti będący poborowymi, którzy zaliczyli drugi rok studiów wyższych zawodowych lub

trzeci rok jednolitych studiów magisterskich lub równorzędnych, mogą odbywać przeszkolenie wojskowe w czasie tych studiów. Przeszkolenie wojskowe studentów odbywa się w jednostkach wojskowych. Czas trwania przeszkolenia wojskowego studentów wynosi do sześciu tygodni. Przeszkolenie wojskowe studentów odbywa się w jednym, nieprzerwanym okresie. Student może być powołany do odbycia przeszkolenia wojskowego, jeżeli są spełnione łącznie następujące warunki:

1. odbycie przez studenta przysposobienia obronnego i zdanie egzaminu;
2. złożenie przez studenta, nie później niż w terminie jednego miesiąca od dnia zdania egzaminu, udokumentowanego wniosku do właściwego wojskowego komendanta uzupełnień o powołanie go do odbycia tego przeszkolenia;
3. przeznaczenie studenta przez wojskowego komendanta uzupełnień do odbycia przeszkolenia wojskowego.

2.7. Mobilizacja i czas wojny

W razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny, poborowi uznani za zdolnych do służby wojskowej oraz żołnierze rezerwy, niezależnie od ich przeznaczenia, mogą być w każdym czasie powołani do czynnej służby wojskowej. Do czynnej służby wojskowej mogą być powołane również inne osoby, które zgłosiły się do pełnienia tej służby w drodze zaciągu ochotniczego. Żołnierze rezerwy stają się z mocy prawa po ogłoszeniu mobilizacji lub w czasie wojny żołnierzami w czynnej służbie wojskowej, z chwilą stawienia się do tej służby w określonym miejscu i czasie.

Przeprowadzenie poboru zarządza Minister Obrony Narodowej. Może on również zarządzić objęcie obowiązkiem stawienia się do poboru:

1. mężczyzn, którzy w danym roku kalendarzowym kończą osiemnaście lat życia;
 2. kobiet posiadających kwalifikacje przydatne do służby wojskowej, które w danym roku kalendarzowym kończą osiemnaście, a nie przekroczyły czterdziestu lat życia i nie są żołnierzami rezerwy;
 3. osób uznanych za czasowo niezdolne do służby wojskowej.
- Odroczenia czynnej służby wojskowej udziela się tylko ze względu na stan zdrowia, na czas ustalony przez powiatową komisję poborową, jednak nie dłuższy niż sześć miesięcy. Po upływie tego okresu poborowy, korzystający z odroczenia, obowiązany jest stawić się ponownie przed właściwą komisją poborową.

2.8. Ochrona granic państwowych

Granicą Rzeczypospolitej Polskiej jest powierzchnia pionowa, przechodząca przez linię graniczną, oddzielająca terytorium państwa polskiego od terytoriów innych państw i od morza pełnego. Granica państwowa rozgranicza również przestrzeń powietrzną, wody i wnętrze ziemi. Granica państwowa na morzu przebiega w odległości 12 mil morskich od linii podstawowej. Za ochronę granicy państwowej, w przestrzeni powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej, odpowiada Minister Obrony Narodowej.

W celu ochrony granicy państwowej ustanawia się pas drogi granicznej i strefę nadgraniczną. Pasem drogi granicznej jest obszar o szerokości 15 metrów, licząc w głąb kraju od linii granicy państwowej lub od brzegu wód granicznych albo brzegu morskiego.

Strefa nadgraniczna obejmuje cały obszar gmin przyległych do granicy państwowej, a na odcinku morskim - do brzegu morskiego. Jeżeli

strefa nadgraniczna nie osiąga w ten sposób 15 km. włącza się do niej również obszar gmin bezpośrednio sąsiadujących z gminami przyległymi do granicy państwowej lub brzegu morskiego.